

ARHIVSKA GRAĐA O NADBISKUPU STEPINCU I SUDSKOM PROCESU U FONDOVIMA HRVATSKOG DRŽAVNOG ARHIVA

Marina ŠTAMBUK-ŠKALIĆ, Zagreb

Ovaj je rad prikaz postojećeg stanja u arhivskoj građi koja se čuva u središnjoj državnoj arhivskoj ustanovi, Hrvatskom državnom arhivu u Zagrebu.

Za proučavanje sudskog procesa protiv nadbiskupa Alojzija Stepinca od velike je važnosti arhivski fond Odvjetnička pisarnica dr. Ive Politea, te usporedba s arhivskim fondovima državnih organa javne uprave iz razdoblja 1941.–1953. godine u kojima se nalazi izvorno gradivo bez kojega je nemoguće istraživanje povijesti tog razdoblja.

Neposredno nakon završetka suđenja zagrebačkom nadbiskupu Alojziju Stepincu objavljena je knjiga *Suđenje Lisaku, Šaliću i družini, ustaško-križarskim zločincima i njihovim pomagačima* (Zagreb, 1946.) u redakciji Milana Stanića. Knjiga predstavlja izbor iz originalnog sudskog spisa Vrhovnog suda Narodne Republike Hrvatske stup 6/1946., koji u cijelosti sadrži 3229 stranica. Ta je knjiga očiti primjer manipuliranja dokumentima; prigodom odabira dokumenata za objavljivanje obavljeno je krivotvorenje jednostavnom metodom, *izostavljanjem* cjelokupne dokazne građe koju je sudu podnijela obrana, i uopće svake riječi koja služi obrani nadbiskupa Stepinca.

Kako je u Jugoslaviji dugo vremena bilo nemoguće pisati o tom suđenju sa pozicija obrane, tek je u inozemnom tisku objavljen dio postojećih dokumenata, poput obrambenih govora nadbiskupovih branitelja, njegovih izjava na sudu, te nekih od izvornih dokumenata.¹

Stoga je u Hrvatskom državnom arhivu u Zagrebu odlučeno da se objavi dio postojeće dokumentacije o suđenju i o djelatnosti nadbiskupa Stepinca kroz tri tematske cjeline:²

1. Dokumenti obrane u sudskom procesu protiv nadbiskupa Alojzija Stepinca (M. Štambuk-Škalić)

¹ Vidi *Bibliografski pogled u knjige o kardinalu Alojziju Stepincu (objavljene u Jugoslaviji, hrvatskoj emigraciji i samostalnoj Republici Hrvatskoj u razdoblju od 1946.–1993.)* u knjizi Ivan DAMIŠ, *Ulomci za povijest Katoličke crkve u Hrvata*, HKD sv. Jeronima, Zagreb 1995.

² *FONTES – Izvori za hrvatsku povijest*, Zagreb 1996., broj 2.

2. Nadbiskup Alojzije Stepinac u izvješćima Njemačkog poslanstva u Zagrebu (J. Kolanović)
3. Sveta Stolica, Nezavisna Država Hrvatska i Katolička crkva u Hrvatskoj 1941.–1945. (S. Razum).

Za prvu navedenu cjelinu poslužili smo se dokumentima iz arhivskog fonda *Odvjetnička pisarnica dr. Ive Politea*. U tom opsežnom i vrijednom fondu nalazi se cca 500 listova građe koja se odnosi na sudski proces. Građa započinje originalom optužnice od 23. rujna 1946., rješenjem o imenovanju branitelja dr. Ive Politea i dr. Natka Katičića (25. rujna) s pozivom da se obrane prime i pristupe glavnoj raspravi već 30. rujna, te dozvolom za jednokratni posjet branitelja Politea optuženom nadbiskupu Stepincu na dan 27. rujna 1946., a završava presudom Vrhovnog suda Narodne Republike Hrvatske izrečenom 11. listopada 1946.

Najveći dio spisa predstavljaju kopije i prijepisi iz arhiva Nadbiskupskog duhovnog stola i Biskupske konferencije u razdoblju 1941.–1945. Uz službeni dio procesa (optužnica s priložima, presuda, te objavljene i javnosti poznate propovijedi i šapirografirane okružnice svećenstvu) koji čini jednu vrstu gradiva, cjelina za sebe je velika skupina dokumenata u prijepisu koje je Nadbiskupski duhovni stol 4. listopada 1946. (Br. 5997/46) uputio nadbiskupovim braniteljima³ kao pomoć u pripremi obrane. To opsežno gradivo oni su rasporedili prema točkama optužnice i uredno predočili sudu. No uvažen je, odnosno pročitan na sudu, samo jedan zanemarivo mali dio i spisa i svjedočenja svjedoka obrane.

Pri odabiru dokumenata iz fonda Politeo (kako je već navedeno radi se o kopijama i prijepisima originalnih dokumenata nastalih u razdoblju Nezavisne Države Hrvatske) da bi utvrdili vjerodostojnost navedenog gradiva pregledali smo i usporedili arhivske fondove iz tog vremenskog razdoblja u Hrvatskom državnom arhivu, i to ponajprije fondove središnjih državnih organa:

1. Ministarstvo unutarnjih poslova Nezavisne Države Hrvatske
2. Hrvatski državni Sabor Nezavisne Države Hrvatske
3. Ministarstvo pravosuđa i bogoštovlja Nezavisne Države Hrvatske
4. Dnevnik Diane Budisavljević
5. Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske
6. Komisija za odnose s vjerskim zajednicama pri Izvršnom vijeću Sabora Republike Hrvatske
7. Predsjedništvo vlade Narodne Republike Hrvatske
8. Zbirka fotografija Hrvatskog državnog arhiva
9. Javno tužilaštvo Narodne Republike Hrvatske
10. Vrhovni sud Narodne Republike Hrvatske

³ Hrvatski državni arhiv, OP Politeo, str. 201–212.

Arhivski fond Ministarstva unutarnjih poslova NDH 1941.–1945.

Hrvatski državni arhiv preuzeo je taj fond od Republičkog sekretarijata za unutrašnje poslove. U njemu su sačuvani pretežito spisi Samoupravnog i Upravnog odsjeka, dok su od Ravnateljstva za javni red i sigurnost sačuvane svega 4 kutije građe. Fond je fragmentaran i zato jer je tadašnji imatelj građe, radi svojih operativnih potreba, izabrao određeni broj spisa koji su pridruženi raznim policijskim fondovima, dosjeima i krivičnim predmetima stvarenim poslije godine 1945.

Mali broj sačuvanih spisa Ureda ministra, Kabineta ministarstva, Židovskog odsjeka Ravnateljstva za javni red i sigurnost, dakle odsjeka u kojima bi se trebale nalaziti arhivirane brojne originalne predstave i intervencije nadbiskupa Stepinca upućene poglavniku Anti Paveliću, te ministrima i drugim tadašnjim dužnosnicima, ponajprije one koje se odnose na postupke u logorima za koje je bio nadležan upravo RAVSIGUR, a koje su kao arhivske kopije pohranjene u Nadbiskupskom duhovnom stolu, pokazuju kako je sustavno pročišćena ta arhivska građa i uklonjena iz fondova. Na žalost niti jedan urudžbeni zapisnik i pripadajuća kazala ne postoje, tako da u ovom trenutku nije moguće ustanoviti kada su određena poznata pisma, intervencije, zaprimljena u ministarstvo.

Hrvatski državni sabor NDH 1942.–1945.

Sabor se sastao svega tri puta, djelovao je isključivo preko svojih odbora, a zapravo je u potpunosti bio ograničen i marginaliziran u svom djelovanju. Stoga u njegovoj građi osim jednog teksta govora nadbiskupa Stepinca o prilikama u zemlji i ulozi Crkve, iz godine 1943.,⁴ nema za ovu temu potrebnih spisa.

Ministarstvo pravosuđa i bogoštovlja NDH 1941.–1945.

To je iznimno bogat arhivski fond u kojem su sačuvana i pomagala i veliki broj spisa. Osim spisa općeg i upravnog značaja (kao primjerice popisi svećenika po župama, plaće, umirovljenja, troškovi, popravci crkvenih objekata, zaklade, školovanje katoličkog podmlatka), značajni su spisi o vjerskim prijelazima, o Starokatoličkoj crkvi u Hrvatskoj, o Hrvatskoj pravoslavnoj crkvi te osnivanju hrvatskih pravoslavnih župa.

Tu se nalazi više originalnih Stepinčevih dopisa (uz naravno veliki broj spisa Nadbiskupskog duhovnog stola i Zagrebačke nadbiskupije koje su većinom potpisivali biskupi Josip Lach i Franjo Salis-Seevis). Uz spise kojima se dogovaraju i uređuju odnosi između Crkve i države i općenito status katoličkih svećenika, posebice onih koji su bili plaćani iz državnog proračuna⁵ te osnivanje i rad župa, nalaze se primjerice primjedbe Ordinarijata na Zakonsku odredbu o državnoj pomoći dušobrižnicima od 25. studenoga 1941.,⁶ spisi o vjerskim prijelazima kao primjerice primjedbe glede Uputa o primanju pravoslavnih u

⁴ HDA, Sabor NDH, 808–1943.

⁵ HDA, Ministarstvo pravosuđa i bogoštovlja NDH, br 4404, 4405, 4406–B–1941., 18507, 45382–1941.

⁶ HDA, MPB NDH, br. 2375–B–1942.

Katoličku crkvu⁷ neposredno pred okružnicu br. 48468/1941. s uputama o prijelazu grko-istočnjaka na katolicizam, te Prijedlog Zagrebačkog nadbiskupa i Križevačkog apostolskog administratora o vjerskim prijelazima u gornjoj Hrvatskoj 28. veljače 1942.⁸

Jedan od rijetkih originalnih dopisa upućen Anti Paveliću već 21. srpnja 1941.⁹ u kojem nadbiskup Stepinac protestira protiv »... nečovječnog i okrutnog postupanja sa Srbima i Židovima prigodom deportiranja u sabirne logore, i u samim tim logorima ...« uredovno je zaprimljen u Uredu poglavnika¹⁰ koji ga s obrazloženjem »... da informacije, koje isti navodi ne odgovaraju istini« prosljeđuje Ministarstvu pravosuđa i bogoštovlja odakle se službeno odgovara nadbiskupu Stepincu: »U riješenju Vašega dopisa od 21. srpnja 1941. upravljenog na Poglavnika u stvari navodnog lošeg postupanja sa interniranim Srbima i Židovima čast je ovom ministarstvu nakon provjerenih informacija i prikupljanja podataka odgovoriti, da se Vaše informacije osnivaju na obavjestima, koje su bez ikakova temelja.«¹¹

Drugo sačuvano pismo upućeno je Ministarstvu pravosuđa i bogoštovlja 21. listopada 1941.¹² U tom dopisu nadbiskup intervenira za ublažavanje mjera koje se poduzimaju protiv »nearijevaca« u braku sa katolicima.¹³

Tijekom godine 1942. u urudžbenom zapisniku Ministarstva zavedeno je više spisa s naznakom predmeta Rihar Franjo – na žalost samo je nekoliko spisa zaista i ostalo na svome mjestu,¹⁴ uz izvješće Glavnog ustaškog stana, Ustaškog tabora u Gornjoj Stubici, i Velike župe Prigorje o događajima 10. travnja 1942. zbog kojih je navedeni župnik zatvoren. To je samo mali dio spisa nastalih na temelju traženja nadbiskupa Stepinca. Originalna pisma upućena Andriji Artukoviću kao ministru unutarnjih poslova zaprimljena u MUP NDH¹⁵ nalaze se sada u spisu Vrhovnog suda NRH stup 6/1946.¹⁶ Posljednje pismo koje je uputio Paveliću 24. veljače 1943., u kojemu osuđuje taj slučaj i logor Jasenovac, ne nalazi se niti tu. Ovjereni prijepis načinjen godine 1951., u Kotarskom sudu I, Zagreb, na temelju originala, nalazi se u gradivu sudskog procesa Pavelić-Artuković.¹⁷

⁷ HDA, MPB NDH, br. 44762–1941.

⁸ HDA, MPB NDH, br. 2143–B–1942.

⁹ HDA, MPB NDH, br. 48061–1941.

¹⁰ *Isto*, Ured poglavnika br. 183/1941.

¹¹ *Isto*.

¹² HDA MPB NDH, 4778–B–1941.

¹³ *Isto*: »Zbog navedenih razloga moli ovaj nadbiskupski duhovni stol, da se osobe, koje su s nearijskom stranom iza 10. travnja o. g. sklopile brak u katoličkoj crkvi, ne pozivaju na odgovornost, jer njihovo vjenčanje nije bilo prožeto namjerom prkosnog vrijeđanja zakona, nego je bilo posljedica moralne obveze, koja proističe iz naravnog i pozitivnog zakona Božjeg.«

¹⁴ HDA MPB NDH, 6128–B–1942.

¹⁵ HDA, Ministarstvo unutarnjih poslova NDH, br. 4287 I–A–1942.

¹⁶ Vrhovni sud NRH stup 6/1946., str. 783–797.

¹⁷ HDA Javno tužilaštvo NRH, Optužnica Pavelić-Artuković, kut. 118.

Dnevnik Diane Budisavljević

Riječ je o prijevodu dijelova osobnog dnevnika Diane Budisavljević, u originalu pisanom njemačkim jezikom, u kojem ona kao sudionik i svjedok, na 129 stranica daje prikaz tog razdoblja. Diana Budisavljević je potkraj 1941. godine pokrenula i vodila, zajedno s većim brojem suradnika »Akciju Diane Budisavljević« za pomoć pravoslavnoj djeci zatočenoj po logorima. Ona opisuje veliki broj događaja vezanih za akciju, situaciju u zatvoreničkim logorima Lopor-grad, Jablanac, Stara Gradiška, Jasenovac, razgovore s nizom osoba na položajima kojima se obraćala za pomoć, kojom prigodom je u više navrata dogovarala pomoć od strane nadbiskupa Stepinca.¹⁸ Djecu koju je uspjela preuzeti smještala je u prihvatilišta po Zagrebu, između ostaloga i u Jeronimsku dvoranu, a nakon dozvole za kolonizaciju, više od 5000 djece smjestio je Karitas Zagrebačke nadbiskupije po selima.

Zapisi su pisani svakog dana, vrlo reducirani, ponajprije s namjerom da se skrajnje objektivno prikažu zbivanja, pa je u potpunosti izbjegavala uopćavanja i isticanja svog subjektivnog suda i mišljenja o svim spomenutim sudionicima. Poznato je također da je njezin suprug, dr. Julije Budisavljević bio jedan od predloženih svjedoka obrane.

Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske

Radi se o vrlo osjetljivoj arhivskoj građi nastaloj u Službi državne sigurnosti Republičkog sekretarijata SRH. U pet arhivskih kutija s općom odrednicom »Crkva« prikupljena je raznorodna građa koja se odnosi na vjerske zajednice ali ponajprije i najvećim dijelom na Katoličku crkvu i svećenike. To su opsežni elaborati i izvješća pod nazivima »Katolička crkva kao ideološki i politički protivnik FNRJ«, »Suradnja dijela rimokatoličkog klera sa ustašama«, »Hijerarhija katoličke crkve«, »Suradnja klera sa ustaškom emigracijom«, »Rad rimokatoličkih popova u inozemstvu«, »Aktivnost klera u emigraciji«, »Nadbiskupski Ordinarijat«, »Neprijateljsko djelovanje biskupa i kažnjavanje svećenika«, »Neprijateljska aktivnost jednog dijela katoličkog klera u zemlji i inozemstvu i veza sa ustaškom emigracijom«, »Pax Romana u Jugoslaviji« itd., te tekstovi o kleru u Hercegovini i o križarskim organizacijama. Uz sve su te tekstove izrađena i kazala osoba koja služe kao pomagalo kroz tu građu.

Tekst »Katolička crkva u NDH« nastao je prevođenjem dijelova zapisa iz tzv. arhiva Hansa Helma, njemačkog redarstvenog izaslanika u Zagrebu, i kao posebna cjelina pohranjen je u Službi državne sigurnosti RSUP RH. U njemu se nalazi iznimno puno policijski obrađenih podataka o katoličkim svećenicima a također i nadbiskupu Alojziju Stepincu. Naravno da, s obzirom na svrhu i način nastanka tih elaborata, podatke iz njih treba neizostavno najprije pravilno vrjednovati.

Drugu skupinu predstavljaju dosjei svećenika u kojima se nalaze originalni zapisnici saslušavanja iz razdoblja 1945.–1953., svi s oznakom protunarodne djelatnosti. Veliki dio odnosi se na rad svećeničkih udruženja, i posebno na Biskupsku konferenciju godine

¹⁸ *Dnevnik*, stranice 7, 33, 34, 66, 69, 82, 84, 85, 89, 90, 92, 109, 110, 113, 115, 116, 125, 128.

1952. u vrijeme proglašenja Alojzija Stepinca kardinalom, i prekida diplomatskih odnosa sa Svetom Stolicom.¹⁹

Neke od tih izjava s razlogom su nepotpisane. Tako primjerice jedna sadrži puno raznorodnih podataka o svećenicima i nadbiskupu Stepincu tijekom rata. Prema detaljno opisanoj biografiji autora i usporedbom s tekstom zapisnika glavne sudske rasprave moguće je ustanoviti da se radi o dr. Đuki Mariću, petooptuženom u procesu, čija ukupna istražna građa i zapisnici o saslušanju nedostaju u sudskom spisu.

Posebno je vrijedna još jedna opsežna nepotpisana izjava pod nazivom »Hrvatska emigracija i kler« u kojoj su navedeni samo inicijali za I (isljednik) i D (za ispitanika). Prema podacima navedenima u izjavi moguće je zaključiti da se radi o dr. Krunoslavu Draganoviću.²⁰ Izjava je bogata osobnim razmišljanjima, stavovima i tvrdnjama o nadbiskupu Stepincu i njegovu odnosu prema Paveliću i prema Vatikanu. Autor također ocjenjuje stav Svete Stolice prema NDH i Paveliću. Osim toga glavninu izjave čini detaljan opis njegove akcije za prebacivanje hrvatskih emigranata većinom u Južnu Ameriku i načinu prikupljanja novčanih sredstava za putnike, te pomoć od strane Vatikana, situaciju u izbjegličkom logoru Fermo u Italiji, o bijegu Ante Pavelića, a za kasnije razdoblje također o stavu i odnosu Svete Stolice prema svećeničkim udruženjima u Jugoslaviji.

Dio tog fonda je i takozvana »Zelena knjiga« odnosno originalni rukopis koji je objavljen godine 1946. kao »Dokumenti o protunarodnom radu i zločinima jednog dijela katoličkog klera«.

Svoj su građi, uz izvješća policijskih agenata OZN-e, pridružena i izvješća obavještajaca iz razdoblja NDH.

Komisija za odnose s vjerskim zajednicama pri Izvršnom vijeću Sabora Republike Hrvatske

Komisija je osnovana već 1944. ali je upravo građa iz godine 1945. i 1946. necjelovita, a također nedostaju i arhivska pomagala tako da je teško zaključiti koji je opseg povezanosti bio između komisije, njezinog predsjednika Svetozara Ritiga i crkvenih vlasti. Osim sporadičnih napomena ne spominje se uopće nadbiskup niti proces, i svi kontakti s komisijom idu preko generalnog vikara. Dapače upravo u vrijeme održavanja sudskog procesa Ritig se nalazi u Parizu.

Ritigu se nadbiskup Stepinac obratio jedino 24. studenoga 1945. s molbom da predstavku Biskupske konferencije prosljedi Maršalu Titu, na što je Ritig odgovorio »... Uvjeren sam da predstavka u ovoj formi i načinu ne olakšava nego otežava ionako mučno stanje prilika Katoličke crkve u Federativnoj Jugoslaviji, pa Vas smjerno molim da me riješite obveze,

¹⁹ O Stepincu su izravno bili pitani Kerubin Šegvić, Radoslav Glavaš, Josip Lach, Ivo Šalić, Franjo Šeper, Janko Šimrak i posebno mnogo Dragutin Hren. HDA, MUP RH, kut. 5, 6, 7, 8, 9.

²⁰ Sačuvana izjava je jedna od kopija zapisnika. U njoj nisu navedeni podaci o mjestu i nadnevku saslušanja niti imena osobe koja je ispitivana i policijskih djelatnika koji su vršili ispitivanje, pa je teško sa sigurnošću utvrditi pod kojim je okolnostima sama izjava dana. Poznato je da se dr. Draganović nalazio u Rimu od 1943. godine, dok su uvjeti njegova povratka u Jugoslaviju 1967. još nedovoljno poznati.

koja je u najvećoj protimbi s mojom zadaćom o normaliziranju crkvenih i vjerskih prilika u današnjoj Jugoslaviji.«²¹

Komisiji se 5. siječnja 1946. obratio don Giuseppe Josip Masucci, tajnik papina izaslanika, prosvjedujući na navode iz knjige »Jasenovac« Đorđa Miliše o posjetu međunarodne komisije u logor Jasenovac u kojoj je bio i on prisutan.²² Taj je slučaj Masucci inače opisao u svom kasnije publiciranom dnevniku.²³

Također je Ritig napravio i službenu zabilješku povodom svog razgovora 21. studenoga 1946. s biskupom Lachom, koji je molio posredovanje za posjet nadbiskupu Stepincu u Lepoglavi. Tom prigodom je i ukratko zabilježio tijekom razgovora s Lachom o crkveno-političkim prilikama koje bi po Ritigovim riječima trebalo riješiti u duhu izjava Josipa Broza.²⁴

Predsjedništvo vlade NRH

Među spisima iz godine 1945. nalaze se sva pisma koja je tijekom 1945. uputio nadbiskup Stepinac predsjedniku Vlade NRH Vladimiru Bakariću, naročito brojne molbe za nepravedno uhićene ili osuđene građane.²⁵

Zasada, međutim, nije moguće utvrditi postojanje dokumenata o službenoj odluci (partijskoj, državnoj, republičkoj) da se povede proces.

Zbirka fotografija HDA

HDA posjeduje dvije velike serije fotografija nadbiskupa Stepinca.

1. Fotografije sa suđenja, zatočeništva u Krašiću i sprovađa radom Agencije za fotodokumentaciju (autori Ante Fuis, Milan Pavić, Drago Rendulić).
2. U ostavštini Maksimilijana Paspé pohranjeni su dijapozitivi u boji raznih snimaka nadbiskupa tijekom 1939.

Javno tužilaštvo NRH 1945.–1972.

U tom fondu, osim jednog primjerka optužnice koju je podignulo JT 23. rujna 1946., uopće ne postoji predmet. Od zanimljivijih spisa Odjeljenja sigurnosti svakako je Optužnica Pavelić-Artuković iz 1951. koja se sastoji od 8 kutija spisa.

U njoj se nalazi izjava Slavka Kvaternika o njegovoj djelatnosti prije i za vrijeme NDH u kojoj samo na dva mjesta spominje kontakte s nadbiskupom Stepincem.

²¹ HDA Komisija za odnose s vjerskim zajednicama, 1022/1945.

²² HDA Komisija, 7/1946.

²³ G. MASUCCI, *Misija u Hrvatskoj 1941.–1946.*, Madrid 1967.

²⁴ HDA Komisija, 1946. – bez broja.

²⁵ Sedam pisama nastalih u razdoblju od sredine srpnja do sredine studenoga 1945. u kojima navodi uzroke nezadovoljstva Katoličke crkve objavila je dr. Nada KISIĆ-KOLANOVIĆ, *Pisma zagrebačkog nadbiskupa Alojzija Steponca predsjedniku narodne vlade Hrvatske Vladimiru Bakariću godine 1945.*, *Croatia Christiana Periodica*, XVI (1992)29, Zagreb 1992., str. 137–180.

Također se nalazi oveća pismena izjava svećenika Josipa Stankovića, bez nadnevka nastanka, u kojoj na više mjesta govori o nadbiskupu.²⁶

Također se nalazi cjelokupni dosje iz fonda MUP NDH RAVSIGUR o Židovu Mirku Kleinu za kojeg je nadbiskupski tajnik Lacković nekoliko puta molio da ga puste na slobodu iz logora u Sisku.²⁷

Zanimljiva je međutim sudbina dva važna Stepinčeva dopisa: U Popisu dokaza JT NRH²⁸ protiv Pavelić Ante navodi se u skupini III Dokumenti pod rednim brojem 13: Dopis Nadbiskupskog duhovnog stola Zagreb broj 117 od 22. svibnja 1941. o Židovima, a pod rednim brojem 17: Dopis Stepinca Paveliću br. Pr/43 od 24. ožujka 1943. o svećenicima interniranim u Jasenovcu. U dosjeu se međutim nalaze samo prijepisi tih dopisa ovjereni u Kotarskom sudu I Zagreb 1951. na temelju originala kojih nema. Na popisu je uz ta dva dopisa stavljena napomena »ne« a u priloženom mišljenju Ministarstva inostranih poslova FNRJ upućenom Javnom tužioštvu Jugoslavije 1. kolovoza 1951. daje se uputa »Javno tužioštvo FNRJ strogo pov. br. 1433/IX dostavilo je dokazni materijal uz optužnicu protiv Ante Pavelića. Mi smo taj materijal pregledali i mislimo da je dobro i obazrivo izabran i da bi trebalo što više iz njega upotrebiti uz molbu za izručenje ... Upozoravamo posebno na dokument IX/1 (izveštaj Poslanstva NDH u Rimu), dalje IX/13 (intervencija Stepinca u korist Jevreja) i IX/17 (intervencija Stepinca zbog ubijenih svećenika, u kojima veli da je Jasenovac sramota za NDH) – koji bi, ovako izdvojeni, stanovište crkve prikazali u povoljnijem svjetlu nego što ona objektivno zaslužuje.«²⁹

Vrhovni sud NRH

U Vrhovnom sudu pod oznakom stup 6/1946 trebao bi se nalaziti sudski spis o suđenju Erihu Lisaku, Alojziju Stepincu i četrnaestorici optuženih. No u godini sklapanja protokola između Jugoslavije i Svete Stolice, 1966., na traženje Saveznog javnog tužilaštva, navedeni sudski spis je Vrhovni sud Hrvatske posudio nakon čega nije vraćen. Godine 1990. Javno tužilaštvo Hrvatske uputilo je zahtjev za povrat navedenog spisa, međutim to je ostalo bez odgovora. Drugi primjerak sudskog spisa nalazio se u Službi državne sigurnosti RSUP-a koja je Hrvatskom državnom arhivu predala veliki broj spisa i dosjea, već naprijed navedene.

Spis o suđenju nadbiskupu Stepincu predan je Zagrebačkoj nadbiskupiji na posudbu s time da ga vrati »nadležnoj državnoj instituciji« nakon uvida. Zagrebačka nadbiskupija je učinila preslik, pa će se original uskoro vratiti Hrvatskom državnom arhivu.

²⁶ »... Više sam puta zamolio preuzvišenog gospodina nadbiskupa da me riješi dužnosti dušobrižnika osuđenika na smrt ... Odgovorio mi je i upravo me molio da ostanem i dalje dušobrižnik. Tri sam godine tražio, rekao mi je, da osuđenici prije smrti dobiju svećenika i da se s Bogom izmire. Konačno sam tek sada uspio, a uvjeren sam ako se vi povučete, da neće pristati, ili će barem dugo zatezati s imenovanjem novog dušobrižnika. Znadete i sami što za duše i zadnje časove tih ljudi znači svećenik.« HDA, JTNRH, Optužnica Pavelić-Artuković, kut. 118.

²⁷ Isto.

²⁸ Broj B-124/51.

²⁹ HDA, JTNRH, Optužnica Pavelić-Artuković, kut. 118.

Upravo je sudski spis Vrhovnog suda stup 6/1946 osnovica za raščlambu sudskog postupka. U njemu doduše nedostaju neki od navedenih priloga nabrojanih u popisu, ali je glavnina najvažnijih spisa sjedinjena na jednom mjestu. U strukturi predmeta jasno se očituju tri skupine spisa:

1. Optužnica i prilozi optužnici koji uključuju ukupnu istražnu građu (najprije optužnica protiv Lisak Eriha, Šalić Ivana i ostalih, rješenje o spajanju optužnice protiv nadbiskupa Stepinca s naprijed navedenom, rješenje o izdvajanju postupka protiv Lorkovića i drugih iz prvo navedenog postupka, presuda, stenografski zapisnik glavne rasprave, dosjei optuženih u kojima se nalazi građa skupljena tijekom istražnog postupka: zapisnici saslušanja osumnjičenih, zapisnici o suočenju, pismene i zapisničke izjave svjedoka optužbe, originalni dokumenti, kopije ili prijepisi o njihovoj djelatnosti, novinski isječki i fotografije, te građa Zemaljske komisije za ratne zločine) cca 950 stranica.³⁰
2. Građa predana sudu od strane obrane (prijedlozi svjedoka obrane i predloženih dokumenata koje je dao dr. Katičić, prijedlozi svjedoka i dokumentacije koju je predložio dr. Politeo, dva govora nadbiskupa Stepinca, te obrambeni govori branitelja) cca 260 stranica.³¹
3. Kompletni stenografski zapisnici od prvog do sedamnaestog dana suđenja, odnosno do donošenja presude, cca 2000 stranica.³²

Važno je napomenuti da je istraživanje razdoblja 1941.–1945. otežano i time što je jedan dio građe državnih organa Nezavisne Države Hrvatske prenesen u savezne arhive u Beogradu. Tako je npr. arhiv Ministarstva vanjskih poslova, a također i poslanstava i konzulata NDH, sada u arhivu Saveznog sekretarijata inostranih poslova; također i fondovi Dojavni ured »Croatia«, Konzularno-gospodarski odsjek, Novinski odsjek, Povjerljiva služba »Velebit«. Isto tako u Arhivu vojnoistorijskog instituta nalaze se fondovi: Predsjedništvo vlade NDH, Glavni stan Poglavnika, Poglavnikov vojni ured, Županstvo pri Poglavniku, te zamalo svi vojni fondovi iz tog razdoblja. Nažalost nalaze se i dijelovi nekih ministarstava npr. Ministarstva unutarnjih poslova, Ministarstva bogoštovlja i dr., te je za pretpostaviti da su to upravo oni dijelovi za koje smo naprijed naveli kako nedostaju.

³⁰ Vrhovni sud NRH, stup 6/1946., str. 1–955.

³¹ *Isto*, str. 956–1216.

³² *Isto*, str. 1217–3229.

Zusammenfassung

Diese Arbeit bietet eine Übersicht des Archivmaterials, das im staatlichen Zentralarchiv in Zagreb untergebracht ist.

Für die Untersuchung des Prozesses gegen den Erzbischof Alojzije Stepinac ist das Archivmaterial aus der Kanzlei des Anwalts Ivo Politeo von großer Bedeutung. Wichtig ist auch der Vergleich zwischen den Unterlagen aus der Kanzlei Politeos mit denen der Staatsregierung in der Zeit zwischen 1941 und 1953, die unumgängliche Originaltexte liefern für die historische Forschung jener Epoche.